

○ О'қувчиларнинг hikoya yaratish va hikoya aytish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun raqamli vositalardan foydalanish;

○ Badiiy hikoyalar asosida madaniyatlararo kommunikatsiya bo'yicha amaliy loyihalar va xalqaro onlayn almashinuv dasturlarini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, tadqiqot shuni tasdiqlaydiki, badiiy hikoyalar ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvni boyituvchi, integrativ va innovatsion metodik vosita sifatida katta imkoniyatlarga ega. Bu yondashuv o'quvchilarni faqat grammatik jihatdan emas, balki madaniy, emotsional va ijtimoiy nuqtayi nazardan ham tilni mukammal o'zlashtirishga olib keladi.

Adabiyotlar

1. Brumfit C.J., Carter R.A. Literature and Language Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1986.
2. Collie J., Slater S. Literature in the Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
3. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. – Oxford: «Pergamon», 1982.
4. Tomlinson B. Materials Development in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2001.
5. Amonova N. Badiy matn asosida ingliz tili o'qitishning samarali usullari. // Filologiya masalalari jurnali, №4, 2022.

REZYUME. Maqolada ingliz tili o'rganuvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda badiiy hikoyalardan foydalanishning samaradorligi yoritilgan. Tadqiqot natijalari badiiy hikoyalar talabalarning lug'at boyligini kengaytirish, nutq tabiiyligi, madaniy tushuncha va muloqot ishonchini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Shuningdek, interaktiv va ijodiy faoliyatlar orqali o'quvchilarda empatiya, ijodkorlik va mustaqil fikrlash rivojlandi.

РЕЗЮМЕ. В статье освещается эффективность использования художественных рассказов в развитии коммуникативной компетенции изучающих английский язык. Результаты исследования показали, что художественные рассказы служат расширению словарного запаса студентов, естественности речи, культурному пониманию и повышению доверия к общению. Также благодаря интерактивной и творческой деятельности у учащихся развивались эмпатия, творчество и самостоятельное мышление.

SUMMARY. The article describes the effectiveness of using literary stories in the development of communicative competence of English language learners. The research results showed that literary stories serve to expand students' vocabulary, increase the naturalness of speech, cultural understanding, and trust in communication. Also, through interactive and creative activities, students developed empathy, creativity, and independent thinking.

ҚАРАҚАЛПАҚ ДЭСКЕРЛЕРИ – ХАЛҚЫМЫЗДЫҢ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЫ

М.Б.Даўлетмуратова – *еркин излениўши*

Ўзбекистан мамлекетлик көркем өнер ҳам мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: миллий анъана, каштачилик, енгил саноат, тикувчилик технологияси, таълим ва тарбия, ёшлар тарбияси.

Ключевые слова: национальная традиция, вышивка, легкая промышленность, швейная технология, образование и обучение, воспитание молодежи.

Key words: national tradition, embroidery, light industry, sewing technology, education and training, youth education.

Кирисиў. Мәмлекетимизде тәлим хәм тәрбия, руўхый ағартыўшылық жумысларды системалы түрде шөлкемлестириў, бул бағдарда әмелге асырылып атырған ис-илажлардың нәгийжелилигин асырыў, пукаралардың, әсиресе, жаслардың интеллектуал мүмкиншилиги, ой-өриси хәм дүнья танымын жетилистириў, идеологиялық иммунитетин бекемлеў, миллий қадриятлар тийкарында ўатан сүйиўшилиқ, өз халқына мухаббат хәм садықлық сезими менен жасайтуғын нәўқыран әўладты тәрбиялаўға айрықша итибар қаратылмақта.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев айтып өткениндей, бүгинги күнде мәмлекетимиз жоқары мақсетлер менен, “Миллий тиклениўден – миллий раўажланыўға қарай” ураны астында раўажланыўдың үшінши дәўири, Жаңа Өзбекстанды қурыўға кириспекте. Бул халқымызды әсирлер даўамында миллий қадриятларымыз тийкарында айдын келешекке шарлап хәм жаңаланыўға бағдарлап, улыўма мақсетлер жолында бирлестирип туратуғын бир пүтин мәнәўий тийкар хәм нормаға айланып, өзиниң күш хәм имканиятларына ийе болған Жаңа Өзбекстанды қурыў хәм Жаңа Ояныў дәўириниң тырнақ тасын қалаўдай уллы мақсет жолында бирлестирип, және де бекемлемекте.

Тийқарғы бөлим. Президентимиз Ш.М.Мирзиёев: “Жаңа Өзбекстанда халық арасында ағартыўшылық илажлар халқымыздың бай тарийхын, илимий-мәдений

мийрасын, миллий қадриятларын үйретиў менен үйлесимли түрде әмелге асырылады” [1] деп айрықша атап көрсеткениндей, бүгинги күнде жасларды хәр тәрәплеме кәмил инсанлар етип тәрбиялаўда миллий қадриятлар, салт-дәстүрлер хәм ата-бабаларымыздан мийрас болып киятырған миллий өнерментшилиқ дәстүрлери тийкарында тәрбиялаў мәмлекетимиз сиясатының тийқарғы ўазыйпаларының бири болып есапланады.

Хүрметли Президентимиз тәрәпинен 2019-жыл 28-ноябрьде “Өнерментшиликти және де раўажландырыў хәм өнерментлерди қоллап-қуўатлаў бойынша қосымша ис-илажлар ҳаққында”ғы ПҚ-4539-сан Қарарда «Мәмлекетимизде миллий өнерментшилиқ, халықтың көркем хәм әмелий өнерин раўажландырыў, бул арқалы халқымыздың оғада бай мәдений мийрасын хәм тарийхый традицияларын толық сақлап қалыў, соның менен бир қатарда, бәнтлиги тәмийинленбеген, әсиресе жаслар, ҳаяллар хәм кем тәмийинленген шаңарақларды өнерментшиликке кеңнен тартыў...» [2] мәселеси өз алдына көрсетип өтилген.

Кестешилиқ – бул әзелий ата-бабаларымыздан киятырған қол мийнетлериниң бир түри болып есапланады. Ата-бабамыз әпиўайы бөзден көйлеклер тигип хәр қыйлы өсимликлерден өзине керек болған реңдеги бояўларды алып, жипти, сабақларды қолдан уршық жәрдеминде ийирип қәлеген реңде бояп алған хәм реңли сабақларды пайда еткен.

Миллий дэскерлер бул каракалпак халкының миллийлигин билдиретуғын мийрасларымыздан болып есапланады.

Қаракалпак халкының миллийлик нышаны ретинде өз миллий дэскерлери менен басқа халықлардан айырылып турады. Миллий дэскерлерге: шай қалта, ун шанаш, қоржын, ақ баскур, есик қас, керги, ер жабыў, қазан тутқыш, курақ көрпеше, шымылдық қас, бесик таркы баў, қара үйдиң баў шуўлары хэм т.б. киреди. “Миллий дэскерлеримиз ҳаққында талаба жасларымызға сабақ процесинде үйретиўимизден мақсет миллий дэскерлеримиздиң турмысымызда тутқан орны хэм де мәденият тараўында да спектакльлерде сахналарды безегенде керекли инвертарлар менен тәмийинлегенде үлкен әхмийетке ийе” [3].

Мәмлекетимиздиң көркем-өнер институтларында “технология”, “жеңил санаат” тараўына тийисли бир қатар пәнлерде миллий дэскерлеримиздиң тигилиў технологиясын бүгинги заман талаплары тийкарында үйретиў хэм кеңнен тусиниклер бериў пәнниң баслы мақсетлеринен бири есапланады.

Хэммемизге белгили, миллий дэскерлерди тиккенде бир реңдеги түкли гезлемелерден: велюр, шерсть, драп, бархыт хэм де тылхы гезлемелеринен пайдаланылады.

Мысал ретинде, “қаракалпак шай қалтасы”ның тигилиў технологиясын алып қарайтуғын болсақ, түкли гезлемеден шай қалта размерин өлшеп алып тигиске 1-1,5см орын қалдырып пишип алынады, астарлық гезлемени 0,5см кеңирек етип селпи етип пишиледі. Пишилген шай қалталық гезлемеге миллий нағысларды пор менен түсирип шығып, қол тигиси болған “шынжыр” тигиси менен тоқып кестелеп тигип шығылады. Миллий нағыслар менен кестеленген шай қалта деталларын бир-бири менен бириктирип тигип шығылады хэм шай қалтаны астарлаў процесине өтиледі. Шай қалта аўзына тартқы баў ушын 2,5-3см аралықта машина тигиси менен бастырып тигип шығылады хэм баўы өткериледи. Шай қалта баўын реңли сабақлар менен шыйырып исленеди хэм баў өтетуғын жерин тигип таярлап, таяр болған баў өткериледи. Мине усы процесс шай қалта тигиў технологиясының избе-излигин курайды. Белгили илимпаз А.Алламуратов айтқанындай: “Хәр бир халықтың умытылып баратырған миллий өнерлерин сақлап қалыў хэм келешек әўладларға жеткерий тараў ўәкиллериниң ең баслы ўазыйпасы болып есапланады” [4].

Қаракалпак миллий дэскерлериниң және бир түри “қазан тутқыш” есапланады. Талабаларға бул дэскердиң тигилиў технологиясы үйретилгенде төмендеги избе-изликте: квадрат формасында гезлеме пишип алынады, бетине қаракалпак миллий нағысларын түсирип, “шынжыр” тигиси менен кестелеп тигип шығылады, кестеленген квадрат гезлемелерди бир-бири менен бириктирип тигип алып, үстине жуқалап пахталанады хэм тигиў машинасы менен ямаса қол тигиси менен сырып шығылады. Тутқыштың еки усағышын таярлап, еки усағыш ортасына қазанның диаметринде тең етип узынлығына баў тигиледи. Баў үстинде кестелеп нағыс түсирип тигип шығылады хэм таяр болған баўды, кестеленген квадрат формасындағы қазан тутқыштың тийкаргы бөлегине бириктирип тигип шығылады.

Жоқары оқыў орынларда талабаларға “Технология” пәнинде миллий дэскерлеримиздиң тигилиў усылларын

үйреткенде, дэсле, инструкциялық картасын таярлаў мақсетке муўапық есапланады. Мысалы, “Қазан тутқыштың” инструкциялық картасы:

1. Қазан тутқыштың модели хэм өлшеми таярланады;

2. Тутқыштың бөлеклери пишип алынады, олар еки усағыш, баўдан турады. Усағыш квадрат формасында болып, еки қабатта пишиледі, ал баўы қазан диаметринде тең болады;

3. Квадрат формасындағы усағышларға ортасына миллий нағыслар түсирилип, “шынжыр” тигиси менен кестеленеди;

4. Усағышы еки бүкленип үш тәрәпи тигиў машинасында тигиледи, хэм жуқалап пахта салынып, оңғарылып, ашық тәрәпи тигиў машинасында бастырып тигиледи хэм сырылады;

5. Тутқыштың пишилген баўы, гезлемениң терис тәрәпинен тигиледи хэм баўдың узыны бойлап, тигиў машинасы менен тигилип шығылады;

6. Таяр болған баўдың еки ушларын тутқыш усағышының мүйешлерине бириктирип тигиледи. Бул баў менен тутқыш арасындағы бириктирилиў тигислери, баў тутқыштың үстине мингестирип тигип шығылады;

7. Қазан тутқыштың тигислерине соңғы ислеў берип, ығаллы-жыллылық жумысларын бериледи хэм таяр халға келтириледи.

Мине усынай тәртипте қаракалпак миллий дэскерлердиң тигилиў технологиясы үйретиледи.

Миллий дэскерлеримизди талаба жасларға оқытыў барысында қаракалпак миллий дэскерлердиң келип шығыў тарийхы, хәр дэскердиң күнделикли турмыста пайдаланыў орны хэм тигилиў технологияларын кеңнен тусиндириў, ҳар бир сабақ процесинде миллий дэскерлердиң келип шығыў тарийхын қарақарпак халкының белгили шайырларының қосықларында айтылып өткен қосық қатарларынан мысал етип өтиў, турмыста хәр бир дэскердиң пайдаланыў әхмийетин хэм өзине тән тәрәплери түсиндирилсе, мақсетке муўапық болады.

Жуўмақ. Жуўмақ орнында айрықша атап өтемиз, жоқары оқыў орынларында миллий дәстүрлер тийкарында тәрбиялық жумысларды модернизациялаў мәмлекетимизде әмелге асырылып атырған, илим, руўхый-ағартыўшылық, санлы экономика раўажландырылып атырған процесслер менен үйлесимли болыўын талап етеди. Мине усындай жаңа тарийхый жағдайда педагогикалық-психологиялық илимий жойбарлар тийкарында студент-жасларда “Үзликсиз руўхый тәрбия концепциясы”нда [5] белгиленген социаллық компетенцияларды раўажландырыў, унамсыз характер қәсийетлериниң профилактикасын илимий-педагогикалық тийкарга қурыў модернизацияның әхмийетли шәртлериниң бири болып есапланады.

Солай екен, жоқарыда келтирип өткен хәр бир миллий дэскерлеримиз халқымыздың жасаў жағдайында айрықша атқаратуғын хызмети менен үлкен орны бар хэм бул дэскерлеримизге қаракалпак халкының әзелий миллий нағыслары түсирилип тигиледи. Умытылып баратырған қаракалпак миллий дэскерлери ҳаққында жасларға үйретилсе, олар бириншиден өнер үйренеди хэм кәсип ийеси болады хэм де миллийлигимиздиң нышанлары әўладтан әўладқа жеткерилип бериўде үлкен орын тутады.

Әдебиятлар

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2021.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 28-ноябрдаги «Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-4539-сон Қарори.
3. Утемисов А. Қарақалпақлардың өнер-кәсіплери. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1991.
4. Алламуратов А. Мэнги мйрас. – Нөкис: «Билим», 1993.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрь куни «Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1059-сонли Қарори.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада санъат ва маданият соҳасидаги олий таълим тизимида ёшларни қорақалпоқ халқининг миллий қадриятларидан ҳисобланган касб-хунар ва тикувчиликка оид изланишлар тадқиқ қилинган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается исследование профессии портняжного дела, считающейся одной из национальных ценностей каракалпакского народа, в системе высшего образования в сфере искусства и культуры.

SUMMARY. This article examines the study of the tailoring profession, considered one of the national values of the Karakalpak people, in the system of higher education in the field of art and culture.

OLIY TA'LIMDA GEOGRAFIYA FANIDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH USULLARI

R.Gaypova – *pedagogika fanlari nomzodi, dotsent*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

S.T.Abdurahmanov – *geografiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*

Namangan davlat pedagogika instituti

M.M.Sapaeva – *magistrant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: geografiya ta'limi, xorijiy tajriba, innovatsion metodlar, GIS texnologiyalari, talaba markazli o'qitish, akademik mobillik, oliy ta'lim, integratsiya, raqamli geografiya, pedagogik yangiliklar.

Ключевые слова: географическое образование, зарубежный опыт, инновационные методы, технологии ГИС, обучение, ориентированное на студентов, академическая мобильность, высшее образование, интеграция, цифровая география, педагогические инновации.

Key words: geography education, foreign experience, innovative methods, GIS technologies, student-centered teaching, academic mobility, higher education, Integration, Digital Geography, pedagogical innovations.

Kirish. Hozirgi kunda globallashuv jarayonlari ta'lim tizimini tubdan o'zgartirib yubormoqda. Xususan, geografiya fani dunyoqarashni kengaytiruvchi, ekologik tafakkurni shakllantiruvchi, global muammolarni anglashga yordam beruvchi fan sifatida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, xorijiy ta'lim tizimlarida geografiya fanini o'qitishning ilg'or tajribalari O'zbekiston Oliy ta'limida ham o'z aksini topmoqda.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: “Bugungi kunda Oliy ta'lim tizimida xalqaro standartlarga mos metodlarni joriy etish, zamonaviy fan va texnologiyalarni o'quv jarayoniga kiritish davr talabi bo'lib qoldi” [1].

Bu fikr Oliy ta'limda geografiya fanini rivojlantirishda xorijiy ilg'or tajribalardan foydalanishning dolzarbligini ko'rsatadi. Sababi ayni Oliy ta'lim tizimida ta'lim olgan talaba borib yosh avlodga ta'lim beradi, atrof-muhit, ekologiya va tabiat haqidagi tushunchalarni shakllantiradi. Shu bilan birga bu soha va fan rivojiga hissa qo'shadigan shaxslarni tarbiyalash uchun ham ayni ta'lim beruvchining o'zi mukammal bilim va puxta egallangan tajribalarga ega bo'lishi kerak. Bu esa har jihatdan yuqori natijalangan va samarali usullarni Oliy ta'lim tizimida joriy etish va bu bilimlarni to'la o'zlashtirishni talab etadi. Shunga ko'ra xalqaro maydondagi tadqiqotlarni o'rganish va samarali deb topilganlarini ta'limga joriy qilish, ko'zlangan maqsadga erishishga zamin bo'ladi.

Metodlar. Yuqorida ta'kidlaganidek, xalqaro tadqiqotda quyidagi usullarni ko'rib chiqamiz:

Qiyosiy tahlil usuli – AQSh, Finlyandiya, Janubiy Koreya, Turkiya va Germaniya oliy ta'lim tizimida geografiya o'qitish tajribalarini O'zbekiston amaliyoti bilan

solishtirishni nazarda tutadi. Bu albatta ta'limga yanada chuqurroq kirishishni va har bir ilm oluvchidan chuqurroq o'rganishni talab qiladi.

Kontent-tahlil – xorijiy universitetlarning o'quv rejalari, onlayn kurslari va ochiq ta'lim platformalaridagi (Coursera, EdX, FutureLearn) geografiya fanlariga oid materiallarni o'rganiladi. Ayni jarayon orqali ayrim ko'zdan qochirilgan jihatlarimiz va kamchiliklarimiz yaqqol ko'rinadi, o'quv rejalari kiritilgan xorijiy maydon yangiliklari ta'limni shiddatkorlikka olib keladi va bizni mamlakatimizda ham fanni rivojini ta'minlaydi.

Amaliy kuzatuv – O'zbekiston Milliy universiteti, Nizomiy nomidagi TDPU hamda Samarqand davlat universitetida geografiya ta'lim jarayonini o'rganish orqali xorijiy yondashuvlar qo'llanishini tahlil qilish. Xorijiy tajribalardan ta'lim tizimida eng samarali deb topilganlarini o'quv rejasiga kiritishda amaliy kuzatuv yuqori natija beradi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xorijiy tajribalar quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

1. Integrativ yondashuv. Finlyandiya ta'lim tizimida geografiya tabiiy va ijtimoiy fanlar integratsiyasida o'qitiladi. Masalan, “Inson va atrof-muhit” moduli orqali talabalarda geografik fikrlash bilan birga, ekologik mas'uliyat ham shakllantiriladi [2]. Bugungi kunda bizning ta'lim tizimida ham ayni Finlyandiya ta'lim tizimidan foydalangan holda darslar va o'quv jarayonlarini tashkil etilishi o'z samarasini ko'rsatmoqda. Masalan, bugungi kunda insonlar tabiatni asrash o'z hayotini va turmush tarzini asrash ekanini chuqur anglab bormoqda. Bundan tashqari ekologiya va atrof muhitni asrash bilan bir qatorda,